Ovocný strom v krajině

Integrované terénní vyučování

Geografie

Geografická charakteristika vybrané oblasti

- Ve vybraném území (okolí školy, část obce, městská čtvrť) je třeba udělat stručnou geografickou charakteristiku s cílem zjistit, zda se někde v okolí školy či bydliště pěstují ovocné stromy.
- Jaké jsou současné ovocné formy, za jakým účelem se pěstují, ale také jaké se zde vyskytují krajové odrůdy.
- Pozornost věnujte základním přírodním a socioekonomickým podmínkám území.
- Po těchto úvodních charakteristikách může následovat celý projekt, který se bude týkat vytypovaných stromů a jejich sledování během celého roku za použití fotografování, vytváření náčrtků apod.
- Dále se dá zjišťovat účel výsadby jednotlivých ovocných stromů, protože jejich výsadba má rovněž další důvody.

Geografická charakteristika vybrané oblasti

<u>Charakteristika bude obsahovat (určeno učitelům):</u>

a)základní popis přírodních podmínek prostředí – primární krajinné struktury – geologická stavba území, reliéf, půdní vlastnosti, hydrologické charakteristiky, vegetace a živočišstvo.

b) charakteristika sekundární krajinné struktury – člověk a krajina – převládající způsoby využití krajiny, vliv člověka a jeho činnosti na utváření vybraného území, stopy historických struktur zemědělské kulturní krajiny, atd.)

Doporučená literatura a prameny:

CULEK a kol. *Biogeografické členění ČR.*
NEUHÄUSLOVÁ, Z. *Potenciální vegetace ČR*.
Školní atlasy české republiky. Atlas podnebí české republiky. Atlas životního prostředí české republiky. Webové stránky Ministerstva životního prostředí.

Geografická charakteristika vybrané oblasti

- Určeno dětem:

1. Napsat stručně polohu stylem:

Naše obec, město leží v mírně zvlněné krajině Dyjsko-svrateckého úvalu, v horské krajině Hrubého Jeseníku, v podhůří Orlických hor, atd.

2. Z přírodních charakteristik se zaměřit zejména na podnebí podle klasifikace v atlasu.

Celá oblast patří do mírně chladné oblasti, vyznačující se … množstvím srážek…

Dále se mohou věnovat slunečnímu záření, expozici svahů, větrům atd.

3. Ze socioekonomických charakteristik je to zejména celkové hodnocení.

Obec leží se nachází v silně pozměněné zemědělské krajině, městská čtvrť zeleň ani ovocné dřeviny nemá atd.

Mapa půd

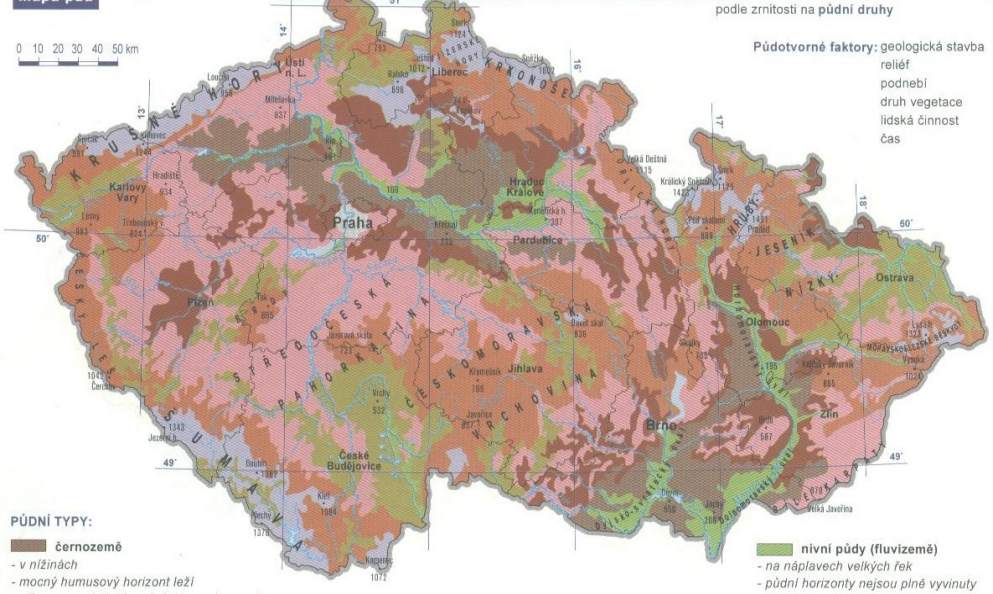

PŮDNÍ TYPY:

černozemě
- v nížinách
- mocný humusový horizont leží přímo na mateční hornině, kterou je spraš
- nejúrodnější půdy, typické pro kukuřično-řepařské oblasti

hnědozemě a luvizemě
- v mírně zvlněném terénu v nízkých pahorkatinách
- humusový horizont do 30 cm leží na jílem obohaceném horizontu, mateční horninou je spraš
- velice úrodné půdy, typické pro obilnářské a řepařské oblasti

zamokřené půdy (pseudogleje a gleje)
- půdy převlhčené povrchovou nebo spodní vodou
- mateční horninou jsou hlavně těžší substráty (např. jíly, slíny)
- obdělávání ztěžuje špatná propustnost, typické pro louky

kambizemě (hnědé lesní půdy) nižších poloh
- v pahorkatinách a vrchovinách
- bohaté na živiny, vznikly ze zvětralin většiny hornin (hlavně žul a rul)
- typické pro pícninářské a bramborářské oblasti

kambizemě (hnědé lesní půdy) vyšších poloh
- ve vrchovinách a hornatinách
- chudé půdy štěrkovitých a svažitých poloh
- typické pro pastviny a lesy

nivní půdy (fluvizemě)
- na náplavech velkých řek
- půdní horizonty nejsou plně vyvinuty
- typické pro louky

podzoly
- slabý vyluhovaný humusový horizont
- velmi chudé půdy
- typické pro jehličnaté lesy

rendziny
- v krasových oblastech na vápencích
- malý humusový horizont s vyšším obsahem štěrku, který brání intenzivnímu zemědělskému využití
- typické pro lesy a louky

Půdní profily hlavních půdních typů

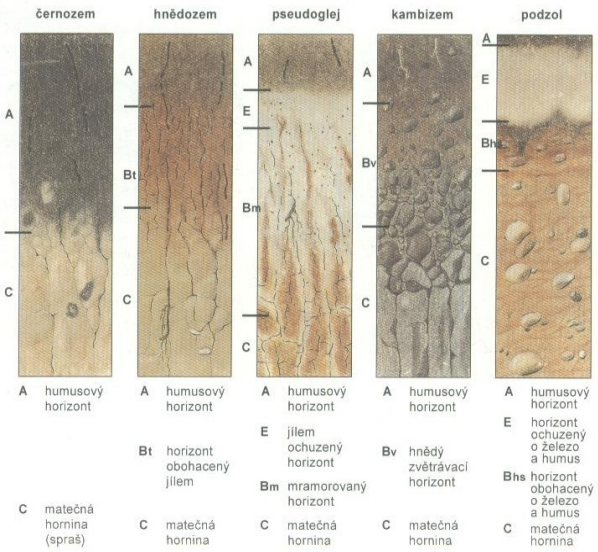

Půdní druhy

písčité a hlinitopísčité půdy
- LEHKÉ PŮDY, dobře propouštějí vodu, snadno vysychají

písčitohlinité a hlinité půdy
- STŘEDNĚ TĚŽKÉ PŮDY, nejúrodnější půdy

jílovité a jílovitohlinité půdy
- TĚŽKÉ PŮDY, špatně propouštějí vodu

ZRNITOSTNÍ TROJÚHELNÍK - k určení půdního druhu podle zastoupení pevných částic (jílu, prachu a písku) v půdě

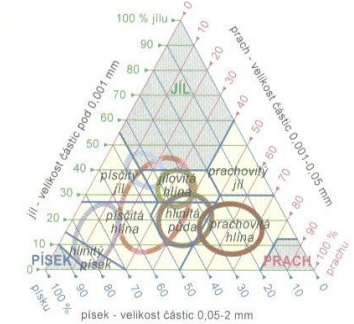

Podnebí ČR

PODNEBÍ

- podnebí v ČR je mírné (se střídáním 4 ročních dob), přechodné mezi oceánským podnebím západní Evropy a kontinentálním podnebím východní Evropy

- hlavním činitelem podnebí v ČR je výšková členitost (s nadmořskou výškou klesá teplota a zvyšují se srážky); rozdíly v zeměpisné šířce (2°30′ 13″) a zeměpisné délce (6°46′ 07″) mají na podnebí ČR jen malý vliv

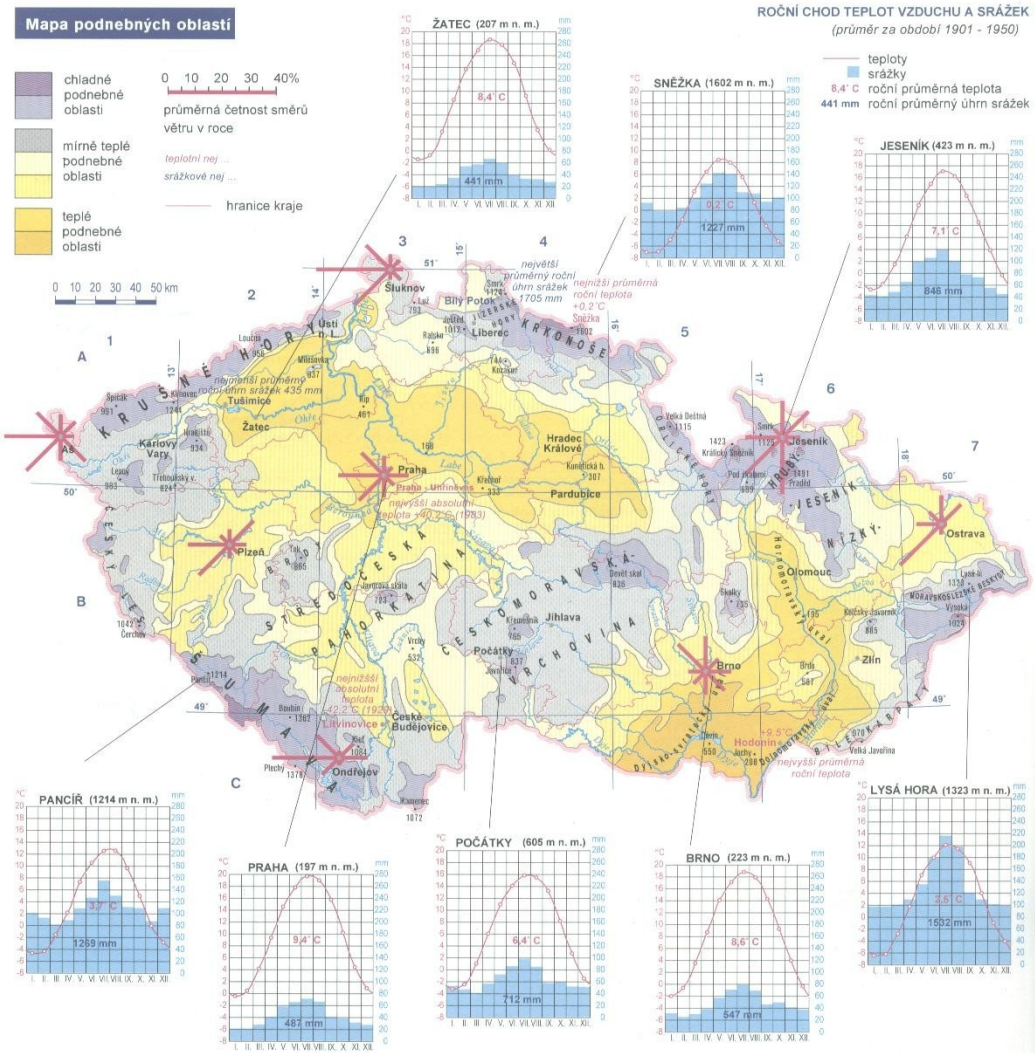

PODNEBNÉ OBLASTI

Klimatické charakteristiky	Chladné podnebné oblasti		Mírně teplé podnebné oblasti			Teplé podnebné oblasti	
Počet letních dnů *(max. teplota ≧ 25°C)*	0 - 30	10 - 30	20 - 40	30 - 50	40 - 50	50 - 70	60 - 70
Počet mrazových dnů *(min. teplota ≦ -0,1°C)*	140 - 180	140 - 180	110 - 160	110 - 140	110 - 130	100 - 110	90 - 110
Počet ledových dnů *(max. teplota ≦ -0,1°C, tzn. celodenní mráz)*	60 - 70	40 - 70	40 - 50	30 - 50	30 - 40	30 - 40	méně než 40
Průměrná teplota v lednu (v °C)	-5 až -7	-3 -až - 6	-2 až - 5	-2 až - 5	-2 až - 4	-2 až -3	-1 až -3
Průměrná teplota v červenci (v °C)	12 - 15	14 - 16	16 - 17	16 - 18	17 - 18	18 - 19	19 - 20
Průměrný počet dnů se srážkami 1 mm a více	120 - 140	120 - 140	100 - 120	100 - 120	90 - 120	90 - 100	80 - 90
Srážkový úhrn ve vegetačním období (v mm)	500 - 700	500 - 700	350 - 500	350 - 450	350 - 450	350 - 400	300 - 350

Zemědělství v ČR

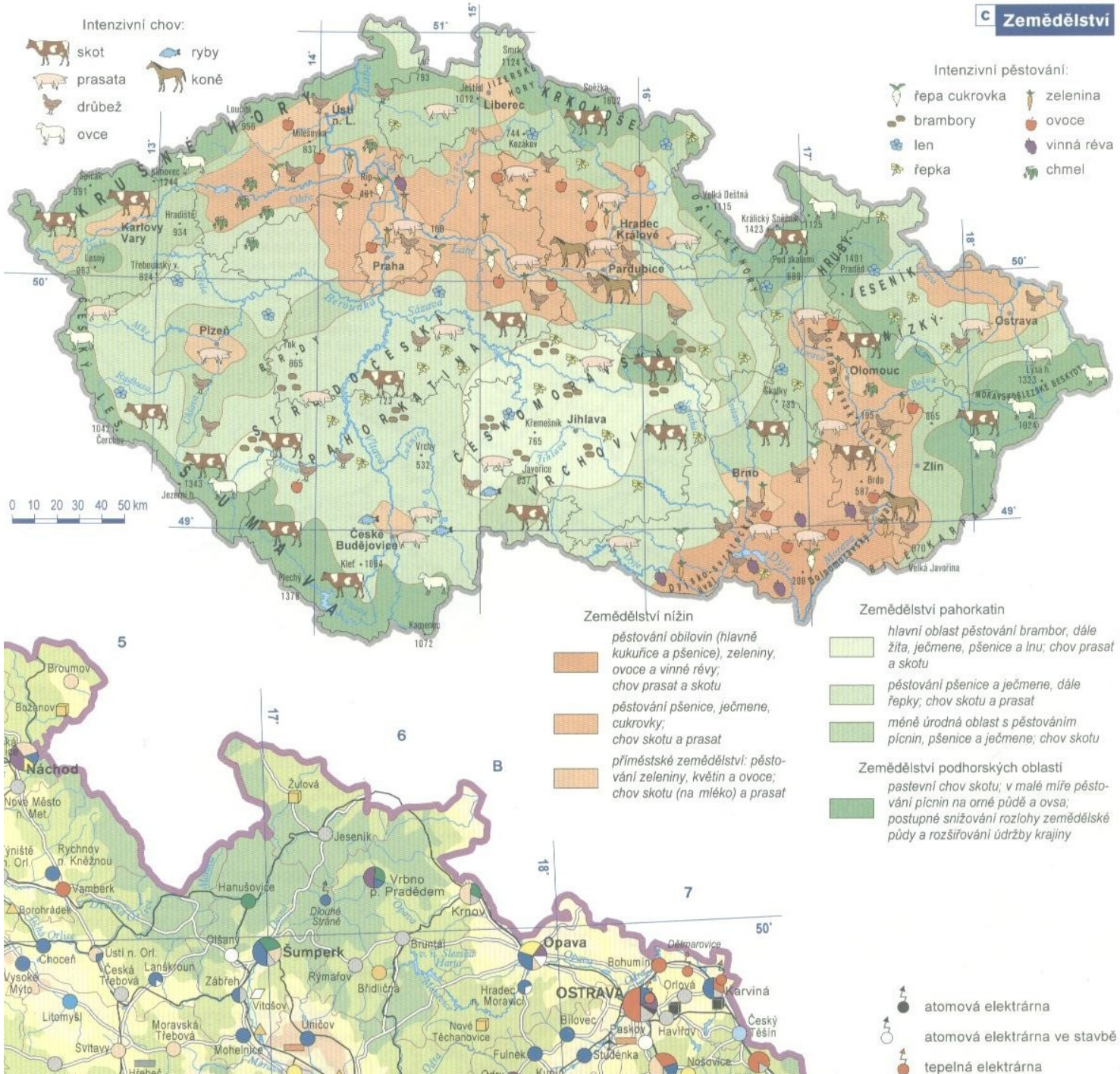

KRAJINÁŘSKÝ VÝZNAM

Funkce ovocných stromů v krajině:

~ ***Meliorační***
- větrolamy, protierozní ochrana

~ ***Hygienická***

- *izolační* – protihluková bariéra
- a*sanační* – snížení prašnosti

~ ***Klimatická***
- *ovlivnění mikroklimatu*

Biologická

- posílení a stabilizace ekologických vazeb
- útočiště a potrava ptactva a zvířectva

´Strýmka´

- zachování typu měkké a zvlněné středoevropské krajiny

Vřesice (Kunštátsko)

Estetická funkce

Crhov (Olešnicko)

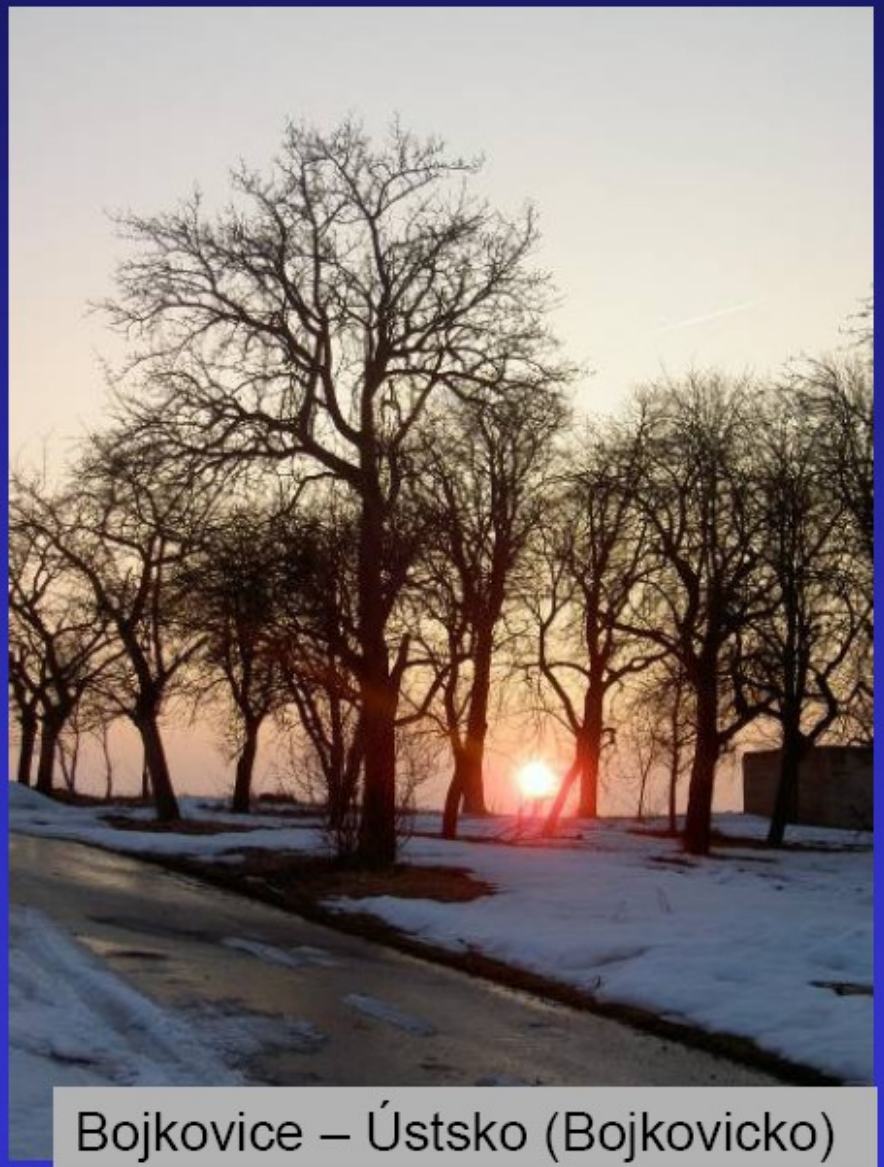

Bojkovice – Ústsko (Bojkovicko)

Kulturní a dialektický význam

- písně, básně, pořekadla, pohádky, pranostiky

zakletý v jablkovém kraji,
zelenou duši sadu mám,
asi mě v říjnu očesají,
spíš ale spadnu na zem sám

Jan Skácel

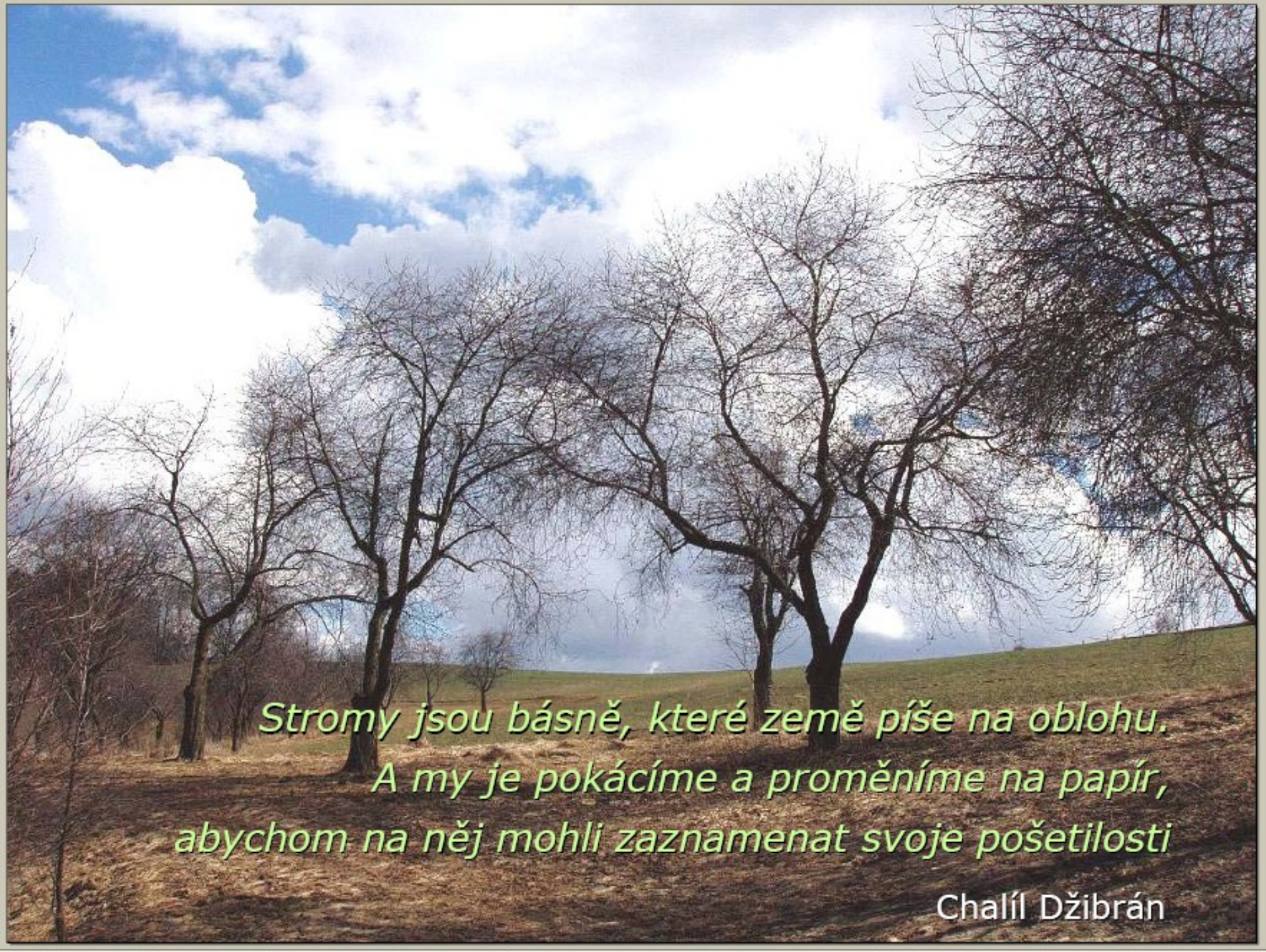
Stromy jsou básně, které země píše na oblohu.
A my je pokácíme a proměníme na papír,
abychom na něj mohli zaznamenat svoje pošetilosti
Chalíl Džibrán

- studium regionální historie, etnografie a dialektologie
- lidová pojmenování ovoce
  = bohatství jazyka a národa

- *Hrkávky, Štěrcháče, Praskule*
- *Medůvky, Malináče, Sladké*
- *Džbánky, Ovčí hubičky, Kočičí hlavy*
- *Žňovky, Ovesňačky, Svatojánky, Vavřinky, Michálky*
- *Uherky, Polky, Znojemské, Kroměřížky, Francouzské*
- *Babiččino, Matčino, Otcovo*
- *Sračky, Drístačky*

Etický význam

- výzva k trpělivosti, nesobeckosti
- vynaložení práce ve prospěch budoucí generace

„Zasadit strom znamená vykonat čin vzájemnosti a lásky k bližnímu. Neboť onen, kdo jej sází, není ten, jenž usedne v jeho stín“

Marcel Prévost

Rychtářov (Vyškovsko)

STARÉ A KRAJOVÉ ODRŮDY

Stará odrůda

- těžko definovatelné, chybí kritéria
- ´Golden Delicious´ (1890 nalezena, od r. 1916 šířena)

Krajová (lokální) odrůda

1) vznikla zčásti přírodním výběrem,
zčásti selekcí člověka

2) vznikla v určitém kraji (oblasti),
zde se rozšířila

HOSPODÁŘSKÝ VÝZNAM

Produkce ovoce

ovoce čerstvé – stolní
ovoce pro průmyslové zpracování
- moštové (šťávy, sirupy)
- kompotové
- mrazení
- proslazování
- sušení
- zvláštní určení
  - dětská výživa
  - výroba pektinů
  - semenné účely

´Kalvil červený podzimní´

´Grávštýnské´

Zdravotní význam

- **doporučená spotřeba: 100 kg/osoba/rok**
- **skutečná: cca 73 kg**

Spotřeba ovoce v ČR v hodnotě čerstvého (kg/osoba/rok)

- tj. přepočet všech výrobků z ovoce na hodnotu ovoce čerstvého

Ukazatel	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*
Ovoce celkem	64,4	69,5	72,7	71,5	72,1	73,5	71,5	72,5	75,6	75,0	70,1	73,5	76,2	76,5
z toho : - ovoce m. p.	45,6	47,0	48,5	42,4	39,1	42,1	40,8	44,3	46,6	47,5	43,4	46,6	47,0	47,2
- jižní ovoce	17,8	22,5	24,2	29,1	33,0	31,4	30,7	28,2	29,0	27,5	26,7	26,9	29,2	29,3

Pramen: ČSÚ

OBSAH VITAMINŮ A MINERÁLNÍCH LÁTEK V ČESKÉM OVOCI

OVOCNÉ PLODY Ø ROČNÍ SPOTŘEBA: 70 kg/osoba z toho: 43 kg ovoce mírného pásma	KONZUMACE V MĚSÍCÍCH ROKU I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII	OBSAH VITAMÍNŮ A MINERÁLNÍCH LÁTEK V 1 kg OVOCE
JABLKA 22 kg	Energie: 2550 kJ.kg^{-1}	Vitamin C 48 mg Draslík 1240 mg Vitamin B_6 0,41 mg
HRUŠKY 1,8 kg	Energie: 2760 kJ.kg^{-1}	Vitamin C 28 mg Draslík 1140 mg Vitamin B_6 1,14 mg
TŘEŠNĚ 1,1 kg	Energie: 2680 kJ.kg^{-1}	Vitamin C 94 mg Draslík 2020 mg Fosfor 230 mg Železo 5,9 mg
VIŠNĚ 0,5 kg	Energie: 2090 kJ.kg^{-1}	Vitamin C 52 mg Draslík 1950 mg Fosfor 250 mg Železo 5,3 mg
MERUŇKY 1,1 kg	Energie: 2390 kJ.kg^{-1}	Vitamin C 65 mg Vitamin A 8,4 mg Draslík 2780 mg Železo 9 mg
BROSKVE 3,2 kg	Energie: 2190 kJ.kg^{-1}	Vitamin C 102 mg Draslík 2030 mg Vitamin B_6 0,95 mg

OVOCNÉ PLODY

Ø ROČNÍ SPOTŘEBA: 70 kg/osoba
z toho: 43 kg ovoce
mírného pásma

KONZUMACE V MĚSÍCÍCH ROKU

I | II | III | IV | V | VI | VII | VIII | IX | X | XI | XII

OBSAH VITAMÍNŮ A MINERÁLNÍCH LÁTE V 1 kg OVOCE

ŠVESTKY, SLÍVY
3,7 kg

Energie: 2330 kJ.kg^{-1}

Vitamin C 70 m
Draslík 2540 m
Hořčík 130 mg Železo 6 m

ČERVENÝ RYBÍZ
0,9 kg

Energie: 1570 kJ.kg^{-1}

Vitamin C 330 m
Draslík 2000 m
Vápník 280 mg Železo 12 m

ČERNÝ RYBÍZ
0,5 kg

Energie: 1940 kJ.kg^{-1}

Vitamin C 1600 m
Draslík 2900 m
Vápník 419 mg Železo 9 m

ANGREŠT
0,4 kg

Energie: 2070 kJ.kg^{-1}

Vitamin C 244 m
Draslík 1900 m
Vápník 340 mg Železo 5 m

MALINY
0,3 kg

Energie: 2300 kJ.kg^{-1}

Vitamin C 225 m
Draslík 1810 m
Vápník 410 mg Železo 10 m

OSTRUŽINY
0,2 kg

Energie: 2000 kJ.kg^{-1}

Vitamin C 180 m
Draslík 1700 m
Vápník 400 mg Železo 60 m

JAHODY
1,8 kg

Energie: 1800 kJ.kg^{-1}

Vitamin C 618 m
Draslík 1510 m

- moštování → výroba ovocných vín a destilátů

´Jadernička moravská´
´Lebelovo´
´Charlamowski´

´Panenské české´

- kuchyňské zpracování

´Vilémovo´

´Kardinál žíhaný´

Včelařství

- oboustranně prospěšný vztah
- opylení stromů
- včelí produkty

Nedašova Lhota (jižní Valašsko)

Využití dřeva ovocných stromů

Dřevo vlašského ořešáku
- výroba nábytku, dýh, soustružení

Dřevo kaštanovníku
- nábytkářství, výroba třísla na soustružnické výrobky

Dřevo jabloňové
- nábytkářství, řezbářství, nářadí, lisy

Dřevo hrušňové
- nábytkářství, kolářství, výroba sportovních potřeb apod.

Dřevo švestkové
- nábytkářství, řezbářství, soustružnictví

Dřevo třešňové
- řezbářství, nábytkářství, stolařství a galanterie

SPOLEČENSKÝ VÝZNAM

Ovocné druhy

- spolutvůrci rázu krajiny a tradic regionu

- jižní Morava – meruňka a réva vinná
- Českomoravská vrchovina - růže šípková a trnka
- Valašsko a Kopanice – slivoně, ´Jadernička moravská´
- severní Čechy - hrušně
- východní Čechy - třešně a jabloně

Rekreační funkce

- aktivní odpočinek

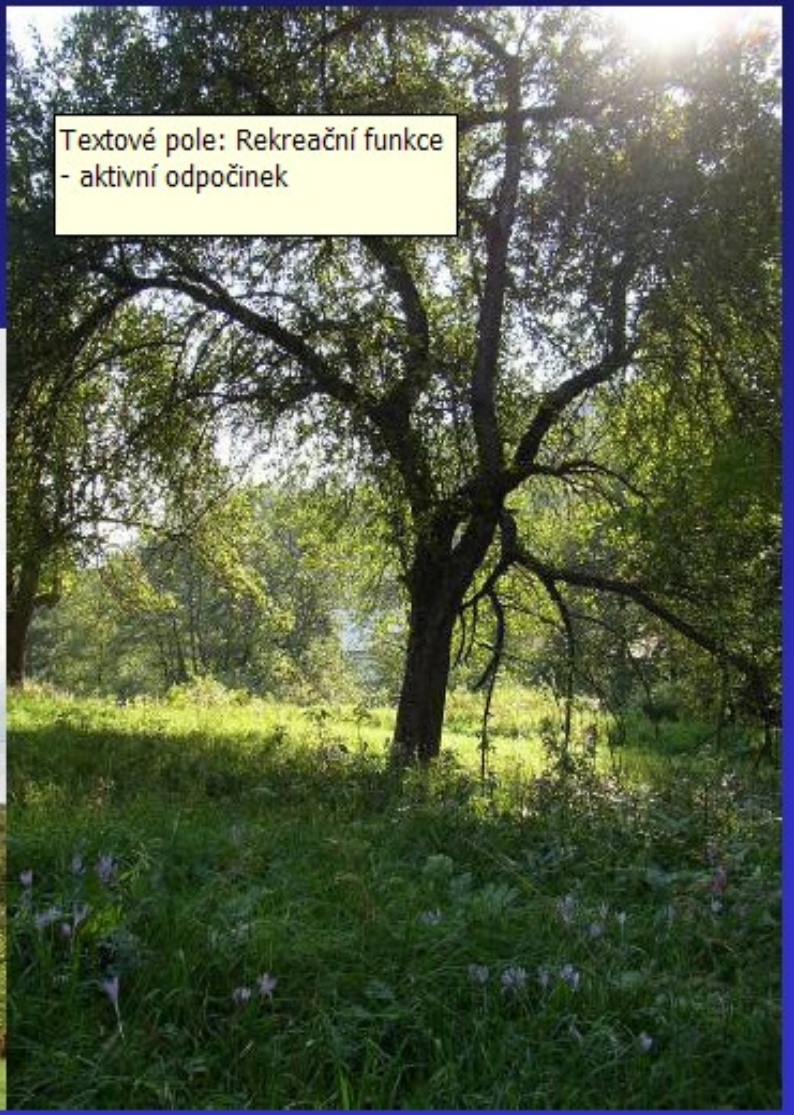

SOUČASNÝ STAV OVOCNÁŘSTVÍ V ČR

- **Produkční (tržní) výsadby intenzivního typu**

  → ovoce čerstvé i na zpracování

- **Vysoký podíl produkce ovoce z extenzivních výsadeb**

  - staré extenzivní sady (stromořadí)

  - zahrádky (tradice zahrádkaření)

  → ovoce na zpracování

- **Vysoký podíl ovoce z dovozu**

  → čerstvé ovoce

Dovoz jablek do EU

ze zemí jižní polokoule:

- Chile, Brazílie, Nový Zéland
- Argentina, Jihoafrická republika

Dovoz jablek do ČR

- ročně 30 – 50 tisíc tun
- Polsko

Export jablek z ČR

- 40 - 80 tisíc tun
- především ovoce pro průmyslové použití

Zpracovatelský průmysl v ČR

- Kritická situace
- Ve větší míře moštová jablka
  – jablečné koncentráty a dětská výživa

Dovoz

- Sušené švestky, jablka a meruňky - 100 mil. Kč
- Marmelády z ovoce mírného pásma - 100 mil. Kč
- Kompoty z ovoce mírného pásma - 80 mil. Kč

Celková produkce ovoce v ČR (rok 2004)

Typ sadů	Využití ovoce	Produkce (tuny)	Produkce (%)
Intenzivní sady	konzumní ovoce	73 000	36
	pro zpracování	130 854	64
Intenzivní sady celkem		**203 854**	**47**
Extenzivní sady	pro zpracování	60 937	26
	samozásobení	119 186	51
	neuplatněno	51 626	23
Extenzivní sady celkem		**231 749**	**53**
CELKEM		**435 603**	**100**

Zdroj: MZe ČR - Situační a výhledová zpráva –ovoce (září 2005)

Charakteristika INTENZIVNÍCH výsadeb

- Nízké pěstitelské tvary
- Velký počet stromů na jednotce plochy (2000 ks/ha)
- Pěstitelský systém: štíhlá vřetena (zákrsky, palmety)
- Slabě vzrůstné typové podnože
- Většinou náročné odrůdy
- Vysoká úroveň agrotechniky
  (výživa, hnojení, řez, ochrana, závlaha, kultivace)
- Rychlý vstup stromků do plodnosti
- Vysoké a pravidelné výnosy
- Relativně krátká životnost výsadeb 10-15 (20) let

  → obnova sortimentu (reakce na požadavky trhu)

Charakteristika EXTENZIVNÍCH výsadeb

- Kmenný tvar stromů (polokmeny, vysokokmeny)
- Širší spony
- Méně náročné ovocné druhy a odrůdy
- Vzrůstné, generativně množené podnože
- Nízká úroveň agrotechniky
  - → *použití mechanizace*
  - → *výživa a hnojení*
  - → *závlaha*
  - → *kultivace*
  - → *ochrana vůči chorobám a škůdcům*
  - → *frekvence a intenzita řezových prací*

= <u>low in-put systém</u>

Porovnání působení extenzivního sadu (*vlevo a vpravo*) a intenzivního sadu (*uprostřed*) v krajině